

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА ІТАЛІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД)

Стаття розкриває європейський вектор зовнішньої політики Італії. Головним чином висвітлюються позиції Італії в інституційному «будівництві» Європейського Союзу.

Ключові слова: Італія, європейська політика, Європейський Союз, розширення ЄС, інтеграція, С. Берлусконі, Р. Проді.

Статья раскрывает европейский вектор внешней политики Италии. Главным образом, освещаются позиции Италии в институционном «строительстве» Европейского Союза.

Ключевые слова: Италия, европейская политика, Европейский Союз, расширение ЕС, интеграция, С. Берлускони, Р. Проди.

According to the title, the article describes European policy of Italy. Mainly deals with the positions of Italy in the institutional process of the European Union.

Key words: Italy, European policy, European Union, integration, enlargement of the European Union, integration, S. Berlusconi, R. Prodi.

За останні роки зовнішня політика Італійської Республіки характеризувалася значним посиленням міжнародної активності як в Європі, так і в світі. На основі виробленої італійським урядом нової зовнішньополітичної ідеології, відповідно до якої система міжнародних відносин характеризується завершенням періоду стратегічної невизначеності після краху біполярності і переходом до нової системи міжнародних відносин, заснованій на інтересах концепції основних акторів («світу протагоністів»). Зайняти одне з таких провідних місць і прагне Італія.

Європейський напрямок у зовнішній політиці Італії отримав новий імпульс до розвитку ще в другій половині 80-х рр. в період ерозії біполярності. І хоча італійська зовнішня політика в другій половині 80-х років була зосереджена не стільки на європейській інтеграції, скільки на кардинальних змінах у відносинах Схід-Захід, викликаних горбачовською перебудовою, Італія повинна була все більше підпорядковувати свою політику європейським стандартам за прикладом Німеччини та Франції, що взяли на себе роль лідерів.

Слід зазначити, що Італія разом з іншими країнами-членами ЄС активно брала участь в інституційному «будівництві» ЄС, а саме у підготовці Амстердамського (1997 р.) та Ніццького (2001 р.) договорів, які представляли разом комплексну реформу структури та функцій Європейського Союзу. Період реформування ЄС збігається з перемогою в Італії лівоцентристської коаліції Романо Проді, яка перемогла на виборах 1996 р. В результаті коаліція Проді забезпечила собі більшість у сенаті (з невеликою перевагою голосів) і завоювала панівне становище в палаті

депутатів. За наступні два роки Проді зумів зберегти свою коаліцію [1].

На думку критиків, для досягнення інтенсивного розвитку ЄС, Проді не вистачало таланту парламентаря. Проте, в період його головування в Єврокомісії відбулися деякі значні події. Була введена єдина валюта, був запущений процес розширення Євросоюзу: до нього приєдналися 10 нових країн. Почалася робота над проектом європейської Конституції. Були створені Європейські сили швидкого реагування – перша військова сила ЄС. В той же час багато федералістських ініціатив Проді (створення єдиної зовнішньої і податкової політики, формування загальних поліцейських сил) не знайшли достатньої підтримки у європейських лідерів. Завершальний період роботи Проді в Єврокомісії ознаменувався закличками до його відставки: супротивники звинувачували його в переслідуванні власних інтересів на національній політичній арені Італії [2].

Італія традиційно підтримувала стратегію розширення ЄС на Західні Балкани і Туреччину всупереч більш обережній позиції Брюсселя [3]. Балканські пріоритети Італії знайшли своє відображення в субрегіональному проекті – Адріатично-Іонічної ініціативи (АІ) висунута офіційним Римом 19-20 травня 2000 р. на конференції на рівні міністрів закордонних справ у Анконі. У ній, крім Італії, взяли участь представники Греції, Словенії, Хорватії, Боснії та Герцеговини. Албанії. На конференції був присутній і голова Європейської Комісії Романо Проді, саме він ввів італійську ініціативу під егіду ЄС. Італія є спостерігачем в Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС), яку

розглядає як важливу опору регіональної ініціативи ЄС (Black Sea Synergy) в регіоні [4].

У практичному втіленні європейська політика Італії носила значний особистісний відбиток. В цілому італійські політики лівого центру відрізнялися більшою проєвропейською орієнтацією, ніж їх опоненти з правого центру. Зокрема, всі уряди Сильвіо Берлусконі (1994-1995, 2001-2006, з 2008 – по сьогоднішній час) віддавали перевагу розширенню і «розпушуванню» ЄС, ніж поглибленню європейської інтеграції. З питання про розширення ЄС Берлусконі займав радикальну позицію, пропонуючи прийняти в ЄС не лише Туреччину та західно-балканські країни, а й Росію та Ізраїль. Іншими словами, при Берлусконі, на думку італійських експертів, мета більш тісної політичної інтеграції в ЄС переставала бути «дороговказною зіркою» італійської зовнішньої політики [5].

З 2001 року і до другої половини 2003 року, коли Італія очолила ЄС, в Союзі по черзі головували Бельгія, Іспанія, Данія і Греція. За час її головування були прийняті робочі програми та озвучені основні напрямки діяльності, однак, лише підсумком бельгійського головування стало створення нового органу, покликаного реформувати загальний політичний склад Євросоюзу, – Конвенту, який очолив колишній президент Франції Валері Жискар д'Естен. Д'Естен разом з двома своїми заступниками – Джуліано Амато і Жан-Люком Дехаеном та представниками від кожної держави-члена Європейського Союзу – приступили до розробки європейської конституції. Процес розробки документа, його підписання були продиктовані об'єктивними факторами – без цього найважливішого документа неможливе подальше існування Європейського Союзу після його масштабного розширення в 2004 році.

Прийняття Конституції Європи стало також головним пріоритетом Програми головування Італії в ЄС у другій половині 2003 року, уряд Італії намагався зробити все, щоб домогтися якнайшвидшого її підписання, проте, в визначені терміни досягти цієї мети не вдалося. Багато політичних оглядачів назвали не підписання крахом і неспроможністю Союзу. На що президент Франції Жак Ширак відповів: «Вся історія європейської інтеграції – це низка провалів, але ще не було ходу назад». Тим не менш, своїм головуванням Італія все ж посприяла тому, щоб питання прийняття та підписання основного закону, нарешті, було розглянуто.

Те, що підписання Конституції не відбулося під час головування Італії в ЄС, означало, що даною проблемою буде займатися наступна на черзі держава. З 1 січня 2004 року Ірландія, будучи хоч і не явним лідером ЄС, але країна, до чієї думки прислухаються, приступила до виконання своїх обов'язків. Однак і Ірландії не вдалося вирішити всіх протиріч. Лише під час головування Королівства Нідерландів з 1 липня до 31 грудня 2004 року копітка робота з підготовки конституції

ЄС привела до підготовки тексту документа і до його підписання.

Церемонія підписання Конституції Європейського Союзу відбулася в Римі 29 жовтня 2004 року. Лідери 25 країн-учасників зібралися в тому ж залі Гораціїв і Куріаціїв на Капітолійському пагорбі, де в 1957 році були підписані Римські договори про утворення Європейського Економічного Співтовариства та Євратому. Прем'єр-міністр Італії С. Берлусконі виступив з промовою, в якій закликав членів спільноти не відкладати ратифікацію конституції. Для набуття чинності документа на території кожної країни, що входить до ЄС, він повинен бути прийнятий за результатами голосування в місцевому парламенті або на референдумі.

В цілому, робота над проектом Конституції ЄС була дуже складною – вона зачіпала національні інтереси різних країн, що породжувало дискусії і зіткнення. Думки розділилися ще при підписанні, однак, основні розбіжності проявилися в ході ратифікації документа. 29 травня і 2 червня 2005 р. Франція та Нідерланди проголосували на референдумах проти ратифікації європейської конституції, і це, незважаючи на те, що проект Конституції був остаточно допрацьований і підписаний в ході голландського головування в ЄС. Постає дуже серйозна проблема, тому що без ратифікації Конституції ЄС не набуде нової якості – не перетвориться в більш тісний союз європейських держав і народів. Що стосується Італії, то верхня палата парламенту (Сенат) 6 квітня 2005 року ратифікувала Європейську конституцію. При голосуванні за текст єдиного основного закону для 25 країн висловилися 217 депутатів, проти – 16. Нижня палата (Палата Депутатів) схвалила Євроконституцію у січні 2005 року. Італійський парламент став першим із законодавчих зібрань найбільших країн ЄС, який схвалив єдину конституцію.

Але Конституція була вже приречена і, таким чином, до грудня 2007 року ЄС перебував в інституціональному глухому куті. З вуст провідних політиків звучали заяви, типу: «Договір обладнав Європу інструментами, які до недавнього часу були відсутні. Але більше не існує єдиного духу, що рухає нас вперед» (глава кабінету міністрів Італії Р. Проді про сформовану ситуацію) [6]. Це тривало до 13 грудня 2007 року, до тих пір, поки не відбулося підписання нового Лісабонського Договору або Договору про реформу, покликаного замінити нератифікованих Конституцію [7].

Знову чекав довгий шлях ратифікації. Словенія, яка головувала в ЄС, починаючи з січня 2008 року, у своїй Програмі зробила головним пріоритетом ратифікацію Лісабонського Договору [8]. Однак наприкінці свого головування 13 червня 2008 стало очевидно, що 53 % ірландців на референдумі висловилися проти Договору [9]. Президент Італії Дж. Наполітано був обурений тим, що більшість ірландців проголосували проти Лісабонського договору (відповідно до статті 6 Лісабонського Договору, ратифікаційні грамоти здаються уряду

Італії на збереження [10]. На думку італійського президента, в багаторічну роботу над договором представники багатьох країн ЄС вклали багато праці, тому «було б невірною і немислимою почати з нуля таку об'ємну і серйозну роботу. Не можна думати, що країна, яка становить менше, ніж 1 % від населення Європейського Союзу, може заблокувати процес, який вже не можна відкласти» [11].

Міністр закордонних справ Італії Ф. Фраттіні також підкреслив, що італійський парламент планує ратифікувати Лісабонський договір до кінця літа 2008 року: «Парламент країни працюватиме над його ратифікацією в прискореному режимі» [12].

Слідом за Ірландією президент Польщі 1 липня 2008 р. відмовився підписувати Договір, ратифікований польським парламентом. Небажання Ірландії та Польщі ратифікувати Лісабонський Договір зрозуміти можна. Так, наприклад, починаючи з 1 листопада 2014 року, кваліфікованою більшістю при голосуванні вважаються голоси як мінімум 55 % членів Ради (як мінімум 15 країн), які представляють як мінімум 65 % населення Союзу [13]. Блокуючою меншістю в такому випадку можуть стати чотири великі держави-члени Європейської Ради (союз Франції та Німеччини, наприклад, може заручитися підтримкою двох інших багатонаселених членів – Італії та Великобританії, тоді інтереси інших держав будуть проігноровані). Також, з листопада 2014 Європейська Комісія буде складатися з числа представників, відповідного 2 / 3 кількості країн-членів ЄС [14]. Таким чином, у звичайних умовах Комісія буде складатися з 18 представників від 27 країн. Це означає, що представництво тієї ж Ірландії та Польщі не буде перманентним – рішення будуть прийматися без врахування думки цих країн.

Наступним моментом став статус Хартії з прав людини, інкорпорованої в Лісабонський Договір, якої відтепер надавалася обов'язкова юридична сила [15]. В Ірландії права людини є пріоритетом над усіма писаними законами, проте, очевидно, що ситуація змінюється, і пріоритет віддається *acquis communautaire*. Таким чином, стає очевидно, що еліті великих держав, таких як Італія, Франція, Німеччина і Великобританія вигідний Договір про реформу, в той час, як права більш дрібних держав-членів будуть істотно урізані.

Отже, головний пріоритет Програм головування Італії в 2003 році і Словенії у 2008 році – ратифікація Конституції ЄС і Лісабонського Договору відповідно – доводять факт того, що ЄС до цих пір підшукує найбільш оптимальну форму, залишаючись вірним ідеї. Довгий час ЄС знаходився в пошуку оптимального інституціонального рішення. Франція, яка головувала в ЄС у другій половині 2008 року, метою своєї Програми не ставила завершення ратифікації Лісабонського Договору членами ЄС. У французькій Програмі тільки підкреслювалося, що «15 жовтня 2008 року відбудеться засідання Європейської Ради, на

якому буде прийнято остаточне рішення щодо майбутнього Лісабонського Договору. До цього часу необхідно проводити дослідження з тим, щоб виявити переваги громадян у конкретних областях» [16].

Н. Саркозі заявив про необхідність проведення в Ірландії повторного референдуму щодо Лісабонського договору [17]. На другому референдумі восени 2009 ірландці підтвердили свій високий євроскептицизм – 32,9 % учасників проголосували проти, від них не відставали британські парламентарії – 37 %. Лісабонський Договір набув чинності 1 грудня 2009 року. В Італії всі палати парламенту проголосували одноголосно 23 і 31 липня 2008 року відповідно. Новий договір передбачає заснування постів президента ЄС і міністра закордонних справ – ними стали в листопаді 2009 року бельгійський політик Херман ван Ромпей та британка Кетрін Ештон відповідно [18].

Італія виявилася і в числі реформаторів у сфері перетворень в Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки ЄС (СЗПБ). Одним з найбільш суттєвих напрямів Амстердамського договору було реформування СЗПБ, яке передбачало розширення сфери застосування процедури кваліфікованої більшості при голосуванні в СЗПБ, що означало б реальну передачу частини суверенітету в цій галузі з національного на наднаціональний рівень. З даного питання країни-члени ЄС розділилися на два табори: Італія разом з Німеччиною, Бельгією, Нідерландами, Люксембургом і Австрією виступали за розширення використання цієї процедури, в той час як Франція, Греція, Португалія і особливо Британія були явно проти реформ.

Не відступаючи формально від стратегічних завдань, поставлених Брюсселем, уряд Берлусконі, зробив акцент на міждержавний підхід в ЄС, результатом якого стало більш вибіркоче, ніж у минулому, ставлення до інтеграційних процесів і передачі суверенітету з багатьох питань Брюсселю. Виступаючи перед парламентом, Берлусконі проголосив право Італії самостійно визначати свій зовнішньополітичний курс, обираючи нові ідеї, нові інструменти і нових людей. Намір Італії залишатися пов'язаною з Європою і входити до керівної групи країн не виключало, на його думку, дискусію про те, як бути частиною Європи і що робити в Європі і в світі, оскільки Італія не є країною обмеженого суверенітету.

Загалом, уряд Берлусконі виступав за підтримання балансу між основними інститутами ЄС. Що стосується зовнішньополітичної сфери, італійський уряд підтримав ідею введення поста Європейського міністра закордонних справ з функціями, виконуваними на той час Високим Представником з СЗПБ та Комісаром із зовнішніх відносин. Він також поділяв точку зору щодо того, щоб міністр закордонних справ ЄС був би одночасно членом Комісії, але був би підзвітним Раді. Уряд Берлусконі підтвердив прихильність поширенню процедури кваліфікованої більшості

на питання, пов'язані з СЗПБ, однак вважає, що повинна бути передбачена можливість ухилення від виконання прийнятих рішень.

Уряд також підтримував пропозиції, спрямовані на зміцнення Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО), включаючи розширення Петербурзьких завдань, загальне зобов'язання солідарної відповіді загрозам тероризму, створення Європейського агентства оборонних і стратегічних досліджень. Однак при цьому Берлусконі був переконаним прихильником більшої гнучкості у розвитку співробітництва у сфері СЗПБ/ЄПБО. Як зазначив італійський дослідник Мікеле Комелло, уряду правого центру робили акцент на ролі НАТО як військового союзу і форуму політичних консультацій, підкреслюючи, що політика НАТО і ЄПБО не стільки змагаються, скільки доповнюють один одного. Вони виступали за створення єдиних

сил швидкого реагування, які можуть бути використані як ЄС, так і НАТО.

Отже, у своїй європейській політиці Італія намагалась показати на найвищому рівні, що її зовнішньополітична стратегія піддається конструктивній перебудові та переосмисленню «італійського внеску» у світову політику. Італія – співзасновниця ЄС та член багатьох міжнародних організацій. У процесі реалізації своєї зовнішньої політики одночасно впливала і на інтеграційні процеси в Європі, є родоначальником створення та підписання багатьох нормативно-правових актів та документів ЄС. Завдяки тому, що Італія завжди проводила політику активної інтеграції в економічну та політичну сфери ЄС, на сьогоднішній день, ця країна є активним актором багатопольярного світу на арені міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Interviews with Italian Officials. The Enlargement Agenda 2000. October, 2000. – Режим доступу : www.tepsa.eu/report/Report%20of%20Activities%202006.doc.
2. Любин В. П. Внешняя политика Италии в трудах С. Романо / В. П. Любин. – 5 февраля 2004. – Режим доступу : http://alestep.narod.ru/lubin/romano_memo.htm.
3. Roberto Aliboni. Neo-nationalism and Neo-atlanticism in Italian foreign policy / Aliboni Roberto // The International Spectator. – January – March 2003. – № 1. – P. 81–90.
4. Adriatic-Ionian Initiative. Sustainable Development of the Adriatic and Ionian Seas region. – 2004. – Режим доступу : <http://www.unep.org/gc/gcss-viii/Slovenia%20IWRM.pdf>.
5. Osvaldo Croci. The Second Berlusconi Government and Italian Foreign Policy / Croci Osvaldo // The International Spectator. – 2002 – № 2 – P. 89–101.
6. Buck T., Blitz J., Bickerton J. EU Treaty breaks years of deadlock / T. Buck, J. Blitz, J. Bickerton // Financial Times. – 2007. – 24 June.
7. The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community [Electronic resource] / The Treaty of Lisbon. – 17 December 2007 – Режим доступу : <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ASOM%3AEN%3ANTML>.
8. Slovenian Presidency Programme : [Electronic resource] / Slovenian Presidency Programmer. – January – June 2008. – Режим доступу : http://www.eu2008.si/includes/Downloads/misc/program/Programme_en.pdf
9. The Review of the provisions of the Treaty of Lisbon, May 2008: [Electronic resource] / Review. – May 2008. – Режим доступу : <http://www.people.ie/contreaty/lisbon1.pdf>.
10. The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community: [Electronic resource] / The Treaty of Lisbon. – 2008 – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ASOM%3AEN%3ANTML>.
11. Наполитано возмущен итогами референдума по Лиссабонскому договору [Электронный ресурс] // РИА Новости. – 13.06.2008. – Режим доступа : <http://www.rian.ru/world/20080613/110424309>.
12. Италия ратифицирует Лиссабонский Договор до конца лета [Электронный ресурс] // Газета Ру. – 02.07.2008. – Режим доступа : <http://www.gzt.ru/world/2008/07/02/153339>.
13. The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community: [Electronic resource] / The Treaty of Lisbon. – 2008 – Режим доступу : <http://eur-ex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ASOM%3AEN%3ANTML>.
14. Див. там же
15. Лисабонський Договір: аналіз впливу на відносини між ЄС та Україною у міжнародній, безпековій та оборонній політиці / Упорядники: Коломієць О. В, Золкіна М. Ю., Головнюв Д. В. – К.: 2011. – 90 с.
16. French Presidency Work Programmer: [Electronic resource] / French Presidency Work Programmer. – 2008 – Режим доступу : http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/ProgrammePFUE/Programme_EN.pdf.
17. President Sarkozy demands second Irish referendum on EU treaty : [Electronic resource] // The Times. – 16.07.2008. – Режим доступу : <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4340086.ece>.
18. Президентом Евросоюза назначен Херман ван Ромпуй, министром иностранных дел – Кэтрин Эштон: [Электронный ресурс] // Euronews. – 19.11.2009 – Режим доступа : <http://ru.euronews.net/2009/11/19/van-rompuy-ashton-new-pan-eu-leaders>.

Рецензенти: д.і.н., проф. П. М. Тригуб;
к.і.н., доц. О. В. Кульчицька.

© Жиденко Д. І., 2012

Дата надходження статті до редколегії 28.10.2011 р.

ЖИДЕНКО Дарина Ігорівна (1987 р. н.). Магістрантка спеціальності «Міжнародні відносини» Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Коло наукових інтересів: зовнішня політика Італії.